

Володимир Качур, історик-краєзнавець,
викладач Дружківського фахового
коледжу Донбаської державної
машинобудівної академії

Історія перших поселень Дружківської міської об'єднаної територіальної громади кінця XVIII століття (з ідентифікацією прізвищ першопоселенців)

**Пропонується викладачам соціально-гуманітарних дисциплін та вихователям,
студентам, всім хто цікавиться історією рідного краю та власного родоводу.**

“Хто не знає свого минулого, той не вартий майбутнього” М.Рильський

Дружківська міська об'єднана територіальна громада створена на виконання Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 року та наразі входить до Краматорського району Донецької області. Її складають: місто Дружківка (адміністративний центр), селища: Олексієво-Дружківка, Райське, Новогригорівка, Новомиколаївка та села: Дружківське, Красний кут, Куртівка, Кіндратівка, Миколайпілля, Новопавлівка, Осикове, Павлівка, Петрівка, Приют, Райське, Старорайське, Софіївка, Торецьке, Торське.

Громада пройшла досить довгий історичний шлях розвитку. В період середньовіччя землі громади входили до так званого Дикого Поля, контрольованого Ногайською татарською ордою, яка підпорядковувалася Кримському Ханству. Ногайці були кочовим народом, що використовував безмежні і незалюднені території Дикого Поля як пасовища для своїх численних стад худоби і як шляхи для нападу та пограбування сусідніх осілих народів України, Польщі, Московщини. І тільки з кінця 17 століття, за свідченням відомих істориків Ф. Макар'євського, Д.Яворницького та Д.Багалія в наших краях з'являються українські запорозькі козаки, які вважали ці землі своїми, подарованими королем С.Баторієм, а пізніше Б.Хмельницьким. Запорожці починають тут осіле життя, займаючись скотарством, землеробством, полюванням та іншими промислами. Козаки одночасно і воїни, а тому можуть за нагоди себе захистити. Так землі громади потрапляють до володінь українського Війська Запорозького, де немає кріпосного права і є вільне життя.

У кінці 17 на початку 18 столітті на землях Дружківської громади з'являються перші сторожові пости запорожців у районі сучасної правобережної Олексієво-Дружківки та Яковлівки-Сурово міста Дружківки. Згодом тут і поруч виникають хутори козаків та інших вільних поселенців. В російському державному архіві давніх актів в москві є карта 1768 року, на якій зазначено прізвища власників хуторів в цій місцевості, а також вказані козацькі сторожі. Карта складена напередодні російсько-турецької війни 1768 – 1774 рр., яка охопить і нашу місцевість. В цій війні запорожці були найкращими частинами нерегулярної російської армії. До речі, і Дружківку в 1769 році від нападу турецько-татарського загону врятували місцеві запорожці. Але після перемоги над Туреччиною вони стали не просто непотрібними, а й небезпечними зі своїми вольностями для російської кріпосницької держави.

І вже у 1775 році влада російської імперії, куди на правах автономії входила українська Запорозька державність, з метою ліквідації вольностей і привласнення земель запорозьких, своїм указом імператриця Катерина II ліквідовує козацьку республіку. Запорозькі землі імперська влада починає роздавати російським дворянам – поміщикам, офіцерам, чиновникам. Нові землевласники були зобов'язані швидко заселити ці землі, що вони і робили. На той час це була територія Бахмутського повіту Катеринославського намісництва (згодом губернії). А вільних людей для переселення знаходять в сусідній Харківщині та Сумщині серед залишків ще раніше ліквідованого слобожанського козацтва. Ці козаки, бажаючи зберегти особисту свободу, охоче переселяються. З'являються села Ніколаєвка (вона ж Паршаківка за першою назвою) на території сучасної Яковлівки і Дружківка (сучасна правобережна Олексієво-Дружківка) на місці хутора Є(Д)ружка з власником земель полковником М.Аршеневським; Олексіївка (на лівому березі Кривого Торця) з власником підпоручиком К. Грубертом (згодом статським радником Анненковим), хутір Гаврилівка (частина сучасного міста Дружківка) з власником титулярним радником П.Смоляниновим, село Райське з власником прем'єр-майором А.Шидловським (згодом полковником М. Хлоповим); село Софійське з власником статським радником В. Бантишем.

Інші населені пункти, що входять нині до Дружківської громади, будуть засновані пізніше - в середині і в кінці XIX та XX столітті.

В 1795 році царська адміністрація проводить чергову ревізію (перепис) селян з урахуванням даних перепису 1782 року. Мета – стягнення подушних податків у державну казну. Перепис проходить і у вищеназваних селах: Ніколаєвці (Паршаківці), Дружківці, Олексіївці, Гаврилівці, Райському, Софіївці. Матеріали переписів (за виключенням Гаврилівки) збереглися в Центральному Державному Історичному Архіві України у фонді 1821 та Державному Архіві Харківської області у фонді 31 щодо Райського, яке згодом увійшло до Слов'янського повіту Харківського намісництва.

Завдяки карті та цим архівним даним ми і маємо змогу знати прізвища першопоселенців, їхню національність та соціальний статус.

Прізвища власників хуторів. 1768 рік. Часи вольностей Запорозьких.

Є(Д)рушко (власник найбільшого хутору з 20 хат), Захорулій, Половінкін, Зіновський, Гаврилов. Є і «безіменні» хутори.

В «Збірнику статистичних відомостей по Катеринославській губернії» (Катеринослав, 1886) вказано, що після 1768 року сюди переселилося кілька сімей з Полтавщини і Чернігівщини. Але прізвища їх неназвані,

Незначна кількість переселенців пояснювалось тим, що перепороною були спочатку ногайські татари, а згодом царська влада, яка мала власні плани щодо заселення цього краю. І після 1776 року вона починає їх здійснювати.

с.Ніколаєвка (першоназва - Паршаківка). 1795 рік. Імперські часи.

(Знаходилось на правобережній стороні Кривого Торця сучасного міста Дружківка).

Селян-106. Всі українці. Особисто вільні. Прізвища наводяться (тут і надалі) у відповідності з переписом 1795 року.

Шевченко, Колесніков, Сіромаха, Ротиченко, Шутов, Чебанов, Токаленко, Мірошніченко, Міщенко, Таран, Кереренков, Пугачов, Горенський, Дорошенко, Кириченко, Корнієнко, Кобзарь, Кошовий, Свиренков, Лук'яненко, Фомін, Загородненко, Остренко, Стратенний, Лашненко, Куценко, Стрифіхін, Кислий, Василенко, Великий, Кравець, Енний, Швидченко, Кошевенко, Прийменко, Шуренков.

Поміщик полковник Аршенєвський. Прикажчик Волков.

с.Дружківка. 1795 рік. Імперські часи.

(Знаходилося на правобережній стороні Кривого Торця сучасного селища Олексієво-Дружківка).

Селян 586. Всі українці. Особисто вільні.

Їх прізвища:

Литвиненко, Фомін, Руденко, Чередниченко, Деревинченко, Григоренко, Бердиченко, Мірошніченко, Левещенко, Склярєнко, Лазаренко, Овчар, Обеременко, Стиров, Бирчиненко, Кабанов, Мешовиченко, Бердиненко, Остапенко, Петраков, Савенков, Леущенко, Корнієнко, Тур, Таран, Лецький, Метиненко, Ефіменко, Заболотніков, Бердиченко, Пуличенко, Хаварський, Подуляс, Дудніков, Жученко, Чечник, Бойченко, Гончаренко, Недвига, Токаревський, Невмиденко, Гречаний, Коваленко, Афанасьєв, Баєнко, Коваленко, Кас'яненко, Кас'янов, Бояна, Кучиренко, Зайденко, Деминиченко, Ніколаєнко, Зайвенко, Селідка, Письменний, Короб, Устименко, Іващенко, Загородненко, Дейнека, Логіоло, Краснощокєнко, Кабаченко, Петренко, Горбов, Кошмаров, Кривошеїн, Потапенко, Алексеєнко, Сидоренко, Вербицький, Полониченко, Овчаров, Борщевний, Дорошенко, Кривуїн, Ткаченко, Махно, Голобуд, Бєдлинський, Лепащенко, Жарков, П'яненко, Швидченко, Бурдун, Почакаєв, Лемон, Палімвидров, Харківський, Шагін, Панченко, Новосьолов, Марченко, Анартєнко, Бойков, Восов, Землянок, Кушнєров, Виденко, Грищенко, Симонов, Погулєсов, Погребняк, Хромий, Стамченко, Тарасенко, Стрюков, Сотніков, В'юнник, Корнієнко, Морозов, Іванов, Чернишов, Зуйков, Крикун, Кашков, Кожніков, Галета, Плохой, Калиненко, Савченко, Гриценко, Верещаченко, Бординенко, Бурдуненко, Щудрін, Лисок, Чуприна, Рибалченко, Мисленко, Шиненко, Тесленко, Понтонов, Федченко, Лиходєтенко, Мілетєв, Кучеренко, Емельянов, Білоусов, Козленко, Датенко, Круглока, Круглок, Марковченко, Міусенко, Андреєнко, Почекаєв, Шевченко, Кузьменко.

Поміщик полковник Аршенєвський. Прикажчик Волков. Священник православної сільської церкви Крамаровський.

с.Олексіївка. 1795 рік. Імперські часи.

(Знаходилося на лівобережній стороні Кривого Торця сучасного селища Олексієво-Дружківка).

Селян 491. Всі особисто вільні і всі українці (крім однієї кріпосної сім'ї без вказаної національності). Їх прізвища:

Скоченко, Ткаченко, Павленко, Григор'єв, Литовченко, Ялтиченко, Педчина, Іваненко, Полин, Орбоченко, Соколовський, Гущенко, Кондратенко, Прокопенко, Кривда, Павленко, Михайленко, Оскоденко, Швидкий, Василенко, Ватченко, Келеберденко, Тобенко, Ветленко, Погребняк, Скоробогатий, Татарченко, Петренко, Яковенко, Стоваченко, Скоробогатенко, Токар, Коліберденко, Лиманський, Ефременко, Ганевской, Кожуховський, Калініченко, Степаченко, Білошапка, Токаренко, Шпак, Кравченко, Бондаренко, Мироненко, Петрусенко, Білий, Волошин, Шинкаренко, Скотарь, Запорожець, Іващенко, Анненко, Головченко, Приколенко, Мохненко, Гончаренко, Курин, Артеменко, Григоренко, Мокренко, Семеренченко, Опанасенко, Жупін, Недоленко, Погінанний, Білошенко, Співненко, Колісниченко, Писаренко, Семененко, Кузьменко, Соколенко, Давиденко, Бережний, Гордієнко, Притченко, Есипенко, Бабій, Кучугура, Скопар, Правченко, Греченко, Хоменко, Чередненко, Осколенко, Товстоп'ятенко, Земляний, Щербина, Осотар, Скляренко, Ткач, Сухоповій, Зайченко, Корнієнко, Амельченко, Панченко, Погребенченко, Стучан, Носуля, Притченко, Михаличенко, Світленко, Осадчий, Чорний, Золотченко, Воскобойченко, Носуленко, Соболєнко, Бортніченко, Рогоза, Півень, Жугай, Кондратенко, Леденко, Ільїн. Ільїни-кріпосні Груберта.

Поміщик підпоручик Груберт, а згодом статський радник Анненков. Сільський отаман Шпак.

с.Райське.1795 рік. Імперські часи.

(Знаходилося і знаходиться на лівій стороні річки Казенний Торець).

Селян 471 З них переважна більшість (біля 80 %) особисто вільних українців.

Їх прізвища:

Манчура, Приходько, Моргун, Сирта, Кишинський, Дудник, Коновалов, Кас'яненко, Погорєленко, Серченко, Душенко, Питенко, Ткаченко, Кучкін, Заярний, Котилєнков, Коломієць, Еврейський, Гайдамака, Шелепенко, Воробйов, Вашедцький, Скрипниченко, Бенченко, Вакуленко, Колесник, Ковтун, Кузьменко, Грудніченко, Тулей, Хоменко, Крилиненко, Строканенко, Бондаренко, Риндич, Никитенко, Білоус, Деденко, Ткачов, Кульбачко, Лазебний, Мельников, Пометилєнко, Пометило, Манчуга, Поляченко, Гапоненко, Марченко, Зюбенков, Марченко, Коломойченко, Компанійченко, Кириленко, Пономаренко, Філіпенко, Бойченко, Босидченко, Скринник, Зубенко, Сербиненко, Овчаренко, Полулейко, Матвієнков, Колбаса, Кононенко, Серик, Щербаченко, Буланій, Коломійцев, Нугасименко, Батюченко, Сердюченко, Дорошенко, Амельченко, Сахненко, Бабічев, Арковенко, Горбатенко, Акіменко, Ждєченко, Пашков, Храпко, Лимар, Гребеннік, Деркаченко, Чумаченко, Яровенко, Цукур, Івахненко, Алененко, Демченко, Александрич, Пекач, Твердохлєбенко, Портянка, Скляренко, Третяк, Бурлуцький, Калюжний, Гончар, Серобаба, Горобець, Грива, Насаленко, Стрельцов, Запорожець, Заратуй, Мимоход,

Сукноваленко, Григоренко, Ливін, Коваленко, Швиденко, Правірва, Зайченко, Касторенко, Кравцов, Ткачов, Шаповал, Мирошніченко, Шевченко, Мелешко, Білий, Деденик.

Прізвища російських кріпосних селян: Сідоров, Богатов, Хвостов, Галецький, Хренов, Циганов, Кудаків, Кулігін, Чирков, Кабанов, Запєвайлов, Шмаров, Афанасов, Носов, Панов. (Вони кріпосні Хлопова, куплені ним в Тульській і Симбірських губерніях, їх обмінюють, дарують, продають і тому частина з них згодом потрапить до інших власників. Перебуваючи в українському середовищі вони в 19 столітті українізуються).

Перший поміщик прем'єр-майор Шидловський, з 1783 року полковник Хлопов. В українців отаман Приходько. У росіян староста Запєвайлов.

С.Софійське.1795 рік. Імперські часи.

(Сьогодні Софіївка. В радянські часи - Артемівка, в побуті - Бантишеве).

Селян 256. Всі українці. Особисто вільні. Їх прізвища:

Харченко, Балик, Перетиченко, Штихель, Сидоренко, Сотніченко, Бережної, Клименко, Кравченко, Орленко, Ситніченко, Ситник, Сергієнко, Подтьолка, Шаповал, Ткаченко, Костенко, Охріменко, Шевченко, Білоусов, Загородній, Філіпенко, Ерьоменко, Зачепихатка, Старенко, Швець, Савченко, Вороненко, Штепа, Гриценко, Токаренко, Ковтун, Москаленко, Колісниченко, Нетименко, Гончаренко, Безродній, Барилко, Іванченко, Чуприна, Тупаленко, Доценко, Шабельський.

Поміщик титулярний радник Бантиш. Прикажчик Борковський. Священник православної сільської церкви Лук'янович.

Примітка. Більшість прізвищ збереглася до нашого часу. Але не обійшлося і без змін. Перша їх причина та, що укладачі тогочасних документів були росіянами. Візьмемо карту 1768 року. На ній позначено хутір «Єрушкова», а вже в переписі сіл Бахмутського повіту від 1781 року «Дружковка». Остання назва збереглася і в 19 столітті і до нашого часу. Вона була першою і тому виявилася більш життєвою. А перша назва «Єрушкова», або помилка укладача карти, або більш звичне для нього ім'я - Ерушко, ніж Дружко. Подібна історія і з прізвищем поміщика Аршенєвського. В деяких документах він і Аршинський і Оршанський, але в кінцевому результаті встановлюється правильне - Аршенєвський. До речі, назва Дружківка збереглася і після перейменування села на початку 19 століття, коли воно, як придане доньки Аршенєвського потрапило у володіння його зятя московського татарина Короб'їна і стало називатися в документах «Короб'їно». Після 1861 р. вона (назва) повернулася.

Частину прізвищ в перепис селян вносили на російський лад, додаючи до українського прізвища суфікс «ов». Білоус-Білоусов, Шутий – Шутов, Колесник – Колесніков, Махно - Махнов тощо. В 20 же столітті маємо український вплив. Запєвайлов стає Запєвайло.

Щодо змін у соціальному стані. Російська імперія в самому кінці 18 століття, буквально одразу після ревізії 1795 року, запровадить кріпосне право і для українських селян. Таким чином, на зміну вільному життю в нашому краї, завдяки чому українці масово переселялися до нього, прийшло невільне. Обманули. Але зробити з українців рабів, як це було зроблено у самій Росії, владі не вдалося. Революції 1848 року в сусідніх європейських державах знищують остаточно залишки кріпосного права в Європі.. Під цим впливом, а також під загрозою селянських повстань, у 1861 році кріпосне право буде ліквідоване і в Російській державі. Але імперія продовжить своє існування .

Рекомендована література:

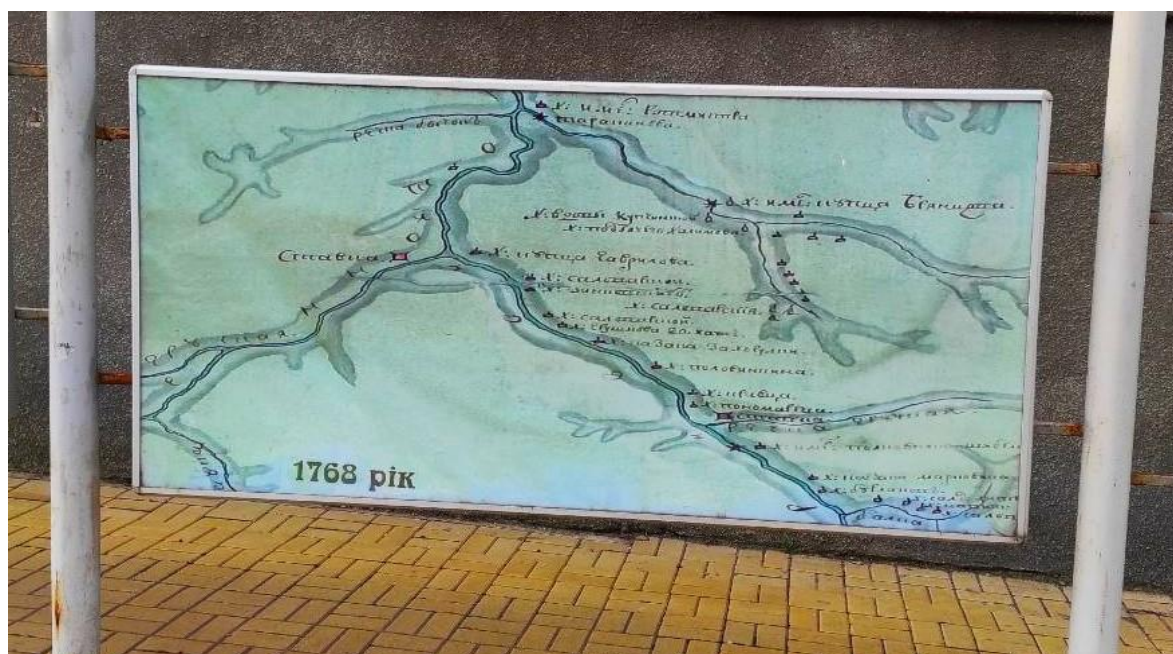
1. Ф. Макар'євський. «Матеріали для історико-статистичного опису Катеринославської єпархії». – Катеринослав, 1880.
2. Збірник статистичних відомостей по Катеринославській губернії. - Том 2. – Бахмутський повіт. – Катеринослав, 1886.
3. Енциклопедичний словник за редакцією Ф.Брокгауза і А.Ефрона. – Том 11. - Стор. 192. (Дружківка). СПб,1893.
4. Д. Яворницький. «Вольності запорозьких козаків». – Київ,1998.
5. В. Пірко. «Заселення Донеччини у 16 – 18 століттях». – Донецьк, 2003.
6. В. Качур. «Історія Дружківки та її округи від найдавніших часів до к. 19 ст.» , - Донецьк, 2009.
7. «Відома і невідома Олексієво – Дружківка». / Упоряд. Є.Фіалко, Є.Шаповалов. - Донецьк,2013.

Додатки.

1. Карта земель Вольностей Запорозьких. В 30 км. на захід від Бахмуту на кордоні Самарської і Кальміуської паланок землі сучасної Дружківської ОТГ. Фото з інтернет-мережі (джерело: <https://surli.cc/deunan>).

4. Ксерокопія карти межиріччя Казенного і Кривого Торців від 1768 р. Права сторона Кривого Торця показана заселеною. На лівій стороні Казенного Торця в місці злиття Торців знаходиться «ставка» - козацька сторожа. Ще одна така сторожа на північній околиці сучасної Костянтинівки (одразу після в'їзду з Олексієво-Дружківки). Оригінал карти знаходиться в російському державному архіві давніх актів (москва). Фонд 192, Картографічний відділ.

4.1. Кулі 17-18 ст. з козацького кремнієвого пістоля, знайдені на околиці Дружківки в межиріччі Торців навпроти селища Суругого в 2021р. Походження куль підтверджено експертизою Дніпропетровського національного історичного музею (лист музею від 13.02.2024 р.) Кулі і лист знаходяться у приватній колекції дружківської вчительки історії Макарової Н.Г.

4.2. Зразок козацького кремнієвого пістоля ,що був на озброєнні запорозьких козаків в 17-18 ст. Вони, як правило, були іноземного виробництва. Фото з музею І.Гончара в м. Київ

5.1. Хрест на місці поховання одного з перших поселенців у с. Райському. Фото краєзнавця В.Колбунова. Кладовище не зберіглося.

5.2. Залишок надгробного пам'ятника на існуючому кладовищі в Олексієво-Дружківці. Внизу напис-1790 р. Фото краєзнавця Є. Шаповалова.

6. Фото хати з села Прилісне(до 2025 року Прелесне) Краматорського району (колишнього Слов'янського). Подібними хатами в кінці 18 та на початку 19 століття, тільки що, повністю глинобитними за відсутності необхідної деревини, були забудовані всі села Дружківської ОТГ. В середині 18 ст. Прелесне належало поміщику В. Бантишу. Отримавши у кінці 18 ст. нове землеволодіння він кілька сімей з Прелесного переселив у знову засноване село і назвав його на честь доньки - Софійське. Це відображено у ревізських списках Софійського від 1795 року. Джерело: <https://surl.lu/gydgwb>.

7. Загловний аркуш ревізійного списку села Софійське. Текст мовою оригіналу.

«1795 год сентября 30 дня Екатеринославского наместничества Бахмутского уезда помещика статского советника Василия Васильева сына Бантыша деревни Софийской прикащик Иван Яковлев сын Борковский по повелению состоявшегося 1794 года июня 23 дня Ее императорского величества и в народе опубликованного Указа с ведома господина моего деревни Софийской населенной по последней 1782 года ревизии. В 1783 году на землях отведенных ему по указу бывшей азовской губернской канцелярией подушних малороссиян по самой истине безо всякой утайки а будкт кем впредь обличен или после десятилетия найдется что кого либо утаил то повинен положенному по указу штрафа без всякого милосердия».

Далі знову відзначається, що «А именно все подданные деревни Софийской малороссияне» і йде перелік прізвищ, імен та по батькові голів сімей та імен членів сім'ї. У I та III графі вказується стать і вік селян на час попередньої та останньої ревізії. II графа відбивала можливі зміни стану особи – смерть, виїзд; а також продаж, дарування, якщо людина була кріпосною.

Фото з відкритих джерел. Оригінал списку міститься в Центральному державному історичному архіві України в м.Київ. Фонд 1821, Справа 39, Аркуш 643.

Подібний вигляд мають і ревізійні списки інших населених пунктів, оскільки склалися за визначеним владою стандартом.

8. Карта Дружківської міської об'єднаної територіальної громади. Джерело:
<https://surl.li/taxqvw>

